

УДК: 794.1:94

Гальченко Л.В.¹, Карпенко Я.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. КНТ-124 НУ «Запорізька політехніка»

ІСТОРІЯ ШАХІВ: ВІД СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Шахи – одна з найдавніших ігор, що поєднує стратегічне мислення, логіку та психологічну стійкість. Їхня історія сягає тисячоліть, а походження досі залишається предметом дискусій. Найбільш поширена версія вказує на Індію, де у VI столітті існувала гра чатуранга. Ця гра відображала військові битви між чотирма арміями: піхотою, кіннотою, слонами і колісницями – прообразами сучасних шахових фігур.

Чатуранга поширилася Персією, де її почали називати шатрандж. Перси ввели поняття «шах» (король) і «мат» (безвихідна ситуація для короля). Після завоювань арабів шахи потрапили до ісламського світу, а звідти через

Андалусію – до Європи. У середньовічній Європі шахи зазнали змін: фігури набули сучасного вигляду, а сама гра стала швидшою. Особливі нововведення з'явилися у XV столітті – ферзь отримав можливість рухатися у всіх напрямках, слон – по всій діагоналі, а пішак міг рухатися на дві клітини вперед [3].

На думку Захарчук І., Сулипа О. здогадки щодо принесення шахової гри до східних слов'ян на територію теперішньої України заперечують посиленням на гадану непопулярність шахової гри у Візантії й заборону її церковною владою. Україна, враховуючи географічне положення, ніколи не перебувала в порожнечі. Вона знаходилася на перетині торговельних шляхів «із варягів у греки» та навпаки, а також зі сходу на захід і у зворотному напрямку. Історики шахів недооцінювали роль та значення археологічних матеріалів. Хоча знахідки шахових фігур в кінці 19-го століття в Києві та в середині 20-го століття у Вишгороді, що на Київщині, могли спонукати дослідників на роздуми щодо більш тривалого віку сучасної української шахової культури. Археологічні розкопки останнім часом дали багатий матеріал про поширення шахів у давнину на наших теренах знайдено, наприклад, виконані реалістично зображувальні фігури, тобто такі, в яких назва відповідає зображенню, формі, а також символічні або абстрактні. Про значну популярність шахової гри серед наших предків у Київській Русі, на території сучасної України, говорять також і билини. На них вказував також англійський історик Глен Мюррей, який у своїй «Історії шахів» говорить про «ті епічні пісні княжої доби, так звані билини, у яких бояри та боярині, князі та купці всі грали в шахи» [1].

У XVIII-XIX століттях шахи стали популярними в інтелектуальних колах Європи. Виникли перші шахові клуби, а в 1851 році в Лондоні відбувся перший міжнародний шаховий турнір. Це був початок нової епохи – перехід від розваги до професійного спорту.

У 1886 році відбувся перший офіційний матч за звання чемпіона світу між Вільгельмом Стейніцем і Йоганном Цукертортом. Перемогу здобув Стейніц, який започаткував нову еру позиційної гри. Наступні десятиліття принесли шахам нових чемпіонів, серед яких були Емануїл Ласкер, Хосе Рауль Капабланка, Олександр Алехін [2].

У XX столітті шахи стали ареною геополітичного протистояння. Радянський Союз створив потужну шахову школу, яка домінувала у світових змаганнях. Починаючи з 1948 року, радянські гротмейстери – Ботвинник, Сміслов, Таль, Спаський, Карпов – утримували титул чемпіона світу.

Проте у 1972 році історія шахів пережила один із найгучніших моментів. Американець Боббі Фішер у матчі проти радянського чемпіона Бориса Спаського здобув перемогу, зруйнувавши монополію СРСР. Це була не просто спортивна подія, а й частина Холодної війни між США і СРСР.

Фішер зробив шахи популярними у Західному світі, а його стиль гри вразив навіть радянських гросмейстерів [3].

Наступні десятиліття шахи продовжували змінюватися. У 1985 році з'явився один із найвидатніших шахістів в історії – Гаррі Каспаров, який у 22 роки став наймолодшим чемпіоном світу. Його протистояння з Анатолієм Карповим стало легендарним і тривало понад десятиліття.

З кінця XX століття шахи вступили в еру комп'ютерів. У 1997 році комп'ютер Deep Blue переміг Каспарова, що стало початком нової ери в розвитку шахів. Сьогодні шахи розвиваються завдяки інтернету та штучному інтелекту. Онлайн-платформи, такі як Chess.com і Lichess, роблять їх доступними для мільйонів гравців у всьому світі, а програми Stockfish та AlphaZero досягли рівня, недосяжного навіть для найсильніших гросмейстерів.

Одним із найяскравіших шахістів сучасності є Магнус Карлсен, який довгий час утримував титул чемпіона світу, продовжуючи традиції видатних гравців минулого.

Отже, шахи пройшли шлях від стародавньої військової стратегії до сучасного інтелектуального спорту. Вони змінювалися, вдосконалювалися і залишаються актуальними й сьогодні. Це гра, що об'єднує людей різних національностей, професій і вікових груп. Завдяки технологіям та постійному розвитку шахи не втрачають своєї популярності та продовжують надихати нові покоління гравців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарчук І., Сулипа О. Нариси з історії шахів у світі та Україні-Русі. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти: матеріали XIX Міжнар. наук.-метод. конф.*. Київ : НАУ 2024. С. 45–46. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/65155>
2. Попель С. Початки шахіста. Краків : Українське видавництво. 1943. 108 с.
3. Семенко Ю.С. Шахи в Україні: нариси з історії шахової гри на укр. землі і в діаспорі. Вид. 2-ге, допов. Львів: Каменярь, 1993. 222 с.